

**Diplomație și poezie - contribuția europeană
a lui Scarlat A. Cantacuzino**

Charles-Adolphe Cantacuzène

Note biografice

Scarlat A. Cantacuzino este *generația 24* a familiei Cantacuzino din ramura caimacamului Constantin Cantacuzino, numărând de la sfârșitul secolului XI de la Generalul Cantacuzino (citat în anul 1094). Fiica lui Armanda, s-a măritat cu Constantin Roco, și a avut doi copii.

Mihaela Roco. Doctor în psihologie, ca șef de promoție cercetător științific la Institutul de Psihologie al Academiei Române din 1969 și profesor universitar la Universitatea București după 1993, recunoscută pentru contribuțiile în psihologia creativității, psihologia religiei și inteligența emoțională.

Mihail C. Roco. Doctor în știință și inginerie, profesor universitar, fondator al nanotehnologiei, Membru de Onoare al Academiei Române în 2011, Membru al Academiei Elvețiene de Științe Inginerești în 1999 și Membru al Academiei Europene de Științe și Arte în 2017, care are doi copii, *Constance Armanda Roco* (PhD in microbiologie) și *Charles Michael Roco* (PhD candidat in biomedicine).

*În amintirea mamei noastre Armanda, care îl adora pe tatăl ei Ch-Ad.
Pentru nepoții ei Armanda și Charlie*

Autorii

MIHAELA ROCO

MIHAIL C. ROCO

**Diplomație și poezie - contribuția europeană
a lui Scarlat A. Cantacuzino**

Charles-Adolphe Cantacuzène

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2018

Colecția ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE

Redactor: Gheorghe Iovan

Tehnoredactor: Ameluța Vișan

Coperta: Monica Balaban

Pe copertă:

Photo Scarlat A. Cantacuzino la 54 ani, poet și diplomat (la banchetul dat de Președintele Consiliului de Miniștri al Franței, Louis Barthou în onoarea sa, 1928)

Emblema familiei Cantacuzino (Iorga, 1902a)

Culoarea de fundal – *scarlet* – sugerează spiritul luminos a lui *Scarlat A. Cantacuzino*

Titlul în traducere:

“Diplomacy and poetry - the European contribution of Scarlat A. Cantacuzino: Charles-Adolphe Cantacuzène”

“Diplomatie et poésie - la contribution européenne de Scarlat A. Cantacuzino: Charles-Adolphe Cantacuzène”

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ROCO, MIHAELA

Diplomație și poezie - contribuția europeană a lui Scarlat A.

Cantacuzino (Charles-Adolphe Cantacuzène) / Mihaela Roco, Mihail C.

Roco. - București : Editura Universitară, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-28-0770-2

I. Roco, Mihail C.

82.09

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062807702

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul autorilor

Copyright © 2018

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

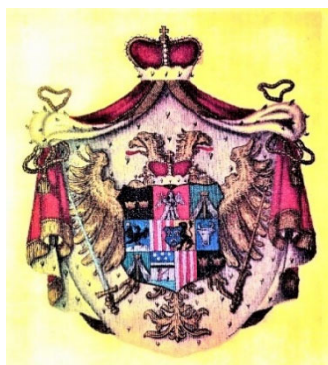
www.editurauniversitara.ro

Scarlat Adolf Cantacuzino (Charles Adolphe Cantacuzène)

6 iunie 1874 - 8 august 1949

Trei dimensiuni europene: Tradiții culturale și istorice, Diplomație, Poezie

- **A contribuit la continuarea tradițiilor istorice și culturale ale familiei Cantacuzino**, descendent din împărați bizantini, domnitori în Țările Române și personalități în diferite părți ale Europei.

Emblema familiei Cantacuzino
“Quo nocent docent”
(Iorga 1902a), cu vulturul
bicefal de la
împărații bizantini

Statuia spătarului Mihai Cantacuzino (1640 –
1716), lângă Biserica și Spitalul Colțea
construite de el în centrul Bucureștiului.
Mihai Cantacuzino, ascendent a lui S.A.
Cantacuzino, este ctitorul Mănăstirii Sinaia

- **Poet, eseist și critic literar în limba franceză** – 46 volume

“Le Prince Poet” (H.-L. Dubly
1929), unul din volumele de
critică literară dedicate lui
S.A. Cantacuzino

Ex-librisul pecete de pe
cărțile poetului

- **Diplomat** – peste 20 ani în străinătate și ministru plenipotențiar în București, un vizionar despre viitorul Europei, care a reprezentat România în Franța și țările alianței în timpul primului război mondial până în 1922. Doctorul Ioan Cantacuzino, vărul lui primar, a semnat tratatul de pace de la Trianon ducând la întregirea României.

Câteva fotografii

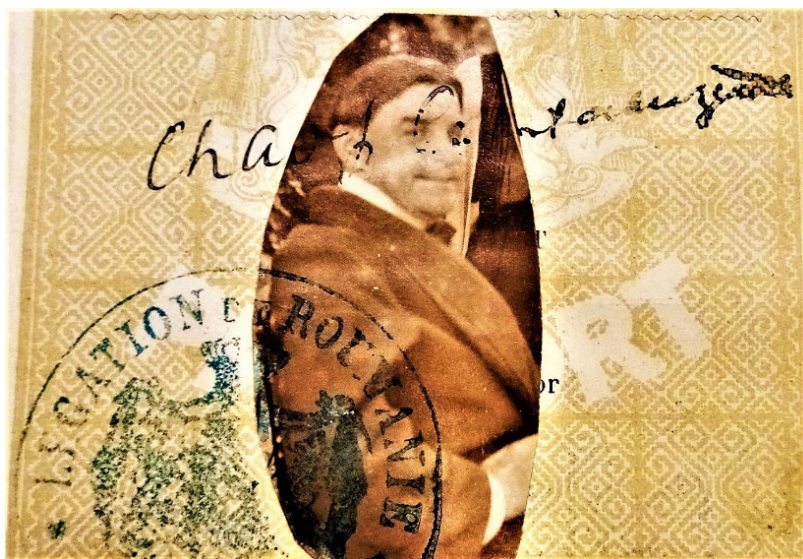

Fig. 1. Fotografia lui S.A. Cantacuzino pe pașaportul său diplomatic din 1920

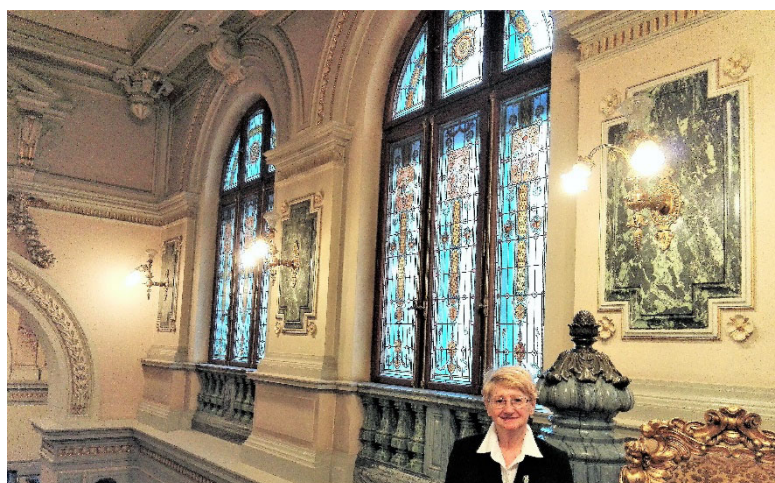

Fig. 2. Palatul Cotroceni, extindere a Mănăstirii Cotroceni construită de Șerban Cantacuzino în 1679:
Vedere interioară în 2018, cu Mihaela, nepoata lui Ch-Ad

Fig. 3. Continuitate: nepoții (Mihaela și Mihail Roco) și strănepoții (Armanda și Charles)
– urmând Ch-Ad în ramura științifico-culturală a familiei

CUVÂNT ÎNAINTE

Nu o dată propensiunea europeană a românilor poate fi judecată după legăturile elitelor politice și culturale cu Franța, „sora mai mare”, latină din Occident. Fără deosebire de obârșie socială, de la Elena Văcărescu și Martha Bibescu, la Panait Istrati, Eugen Ionescu și Emil Cioran, francofilia „latinilor Orientului” a fost constantă și recunoscută.

Cu asupra de măsură această realitate este ilustrată de Charles Adolphe Cantacuzène sau, mai neaoș spus, de Scarlat Cantacuzino. Aparținând neamului nobil de mare prestanță al arhonților veniți din capitala Bizanțului, nepot al caimacamului pașoptist Constantin Cantacuzino, văr primar al marelui savant și patriot Ioan Cantacuzino, rudă apropiată a doi prim-miniștri și conducători de partide rivale - Dimitrie Sturdza și Petre Carp - , Scarlat Cantacuzino ne apare acum - printr-un număr important de documente - drept o *figură nobiliară de excepție*, demnă de „Micul Paris” și de „Belgia Orientului”, grație acestui volum îngrijit de nepoții săi de fiică, distinșii intelectuali Mihaela și Mihail Roco. “Le sybarite volupteux”, elev la colegiul parizian “Louis le Grand”, ajuns diplomat la Haga, Bruxelles și mai ales, la Paris - în ceasurile de cumpănă din 1918 -, familiarul lui Mallarmé și al lui Paul Valéry, al lui Edouard Herriot și Rémy de Gourmont, al lui Berthelot și Louis Barthou a fost, mai ales un rafinat poet de limba franceză (tălmăcit de Ștefan Augustin Doinaș, de Marin Sorescu, de Tașcu Gheorghiu, de Alexandru Andrițoiu). Nu întâmplător el a fost și autorul unei cărți dedicate aceluia cosmopolit nobil valon al veacului Luminilor, prințul de Ligne, iubitor de români și lăudător al palatelor și grădinilor Iașului fanariot.

Acest european prin excelență, corespondent al lui Iorga și al lui Proust, autor de cultivate aforisme - am reținut “la gloire doit marcher feux éteints” -, a murit în 1949 după ce autoritățile epocii staliniste l-au scos brutal din eleganta sa casă aflată pe strada ce purta și poartă din nou numele prietenului său General Berthelot. Poetul simbolist și diplomatul elegant plătea astfel tributul suprem al unei epoci sinistre care se institua atunci în țara sa. O țară pe care Scarlat Cantacuzino a servit-o eclatant, ilustrându-i, repet, dimensiunea profund europeană.

acad. Răzvan Theodorescu
Vice Președinte al Academiei Române

PREFAȚĂ

Cantacuzinii în societatea românească

În contextul aniversării unui secol de la Marea Unire, considerăm importantă pentru memoria colectivă evocarea personalităților care au contribuit în cele mai diverse domenii la constituirea României moderne, la afirmarea idealurilor naționale și dobândirea susținerii reprezentanților Marilor Puteri în împlinirea și recunoașterea lor. Scarlat/Charles Adolphe Cantacuzino, prin deosebita sa activitate diplomatică în Legațiile României de la Paris, Haga și Bruxelles (1905-1922) sau în cadrul Ministerului Afacerilor Străine (1922-1930), prin prezența și demersurile sale în saloanele artistice, literare și în mediile politice franceze, a reprezentat una dintre aceste personalități cu deschidere europeană, un fin diplomat, cu un rol special în promovarea intereselor României. Descendența sa din una dintre cele mai reprezentative familii nobiliare, Cantacuzino, cu un trecut impresionat și o remarcabilă istorie, i-a impus o anumită conduită și o deosebită responsabilitate în întreaga sa viață și carieră.

Cantacuzinii, încă de la prima lor menționare documentară în secolul al XI-lea, s-au individualizat în cadrul elitelor țărilor în care au trăit ca personalități marcante, originea lor nobilă, susținută de ideea unei distincții prin naștere, cultura, o apreciabilă avere în bunuri mobile și imobile și o abilitate politică de alianțe fiind elementele principale care le-au conferit o anumită preeminență în societate. De-a lungul timpului, au reușit să învingă vicisitudinile vremurilor și s-au dovedit veritabili supraviețuitori.

În țările române, unde unii dintre ei au ales să se refugieze la finalul secolului al XVI-lea, Cantacuzinii și-au exprimat în mod clar conștiința apartenenței la un grup de elită, a nobleței familiei lor prin dubla descendență - din Cantacuzinii apusului Bizanț prin tată, de unde și preluarea ca stemă a familiei a vulturului bicefal, și din Basarabii Țării Românești, pe linia bunicului matern, Radu Șerban, domn al țării (1601-1611). Prestigiul și puterea acestei deosebite familii, „Cantacuzena Domus” cum se definea, au fost consolidate prin inițiativele și acțiunile lor, prin înrudiri, dar și prin cooptarea în cadrul acestui important grup de putere a altor boieri, mari și mici. Domniile lui Șerban Cantacuzino (1678-1688), Constantin Brâncoveanu (1688-1714) și Ștefan Cantacuzino (1714-1716) au reprezentat perioada supremației politice și culturale a acestei familii în societatea munteană, care atunci a cunoscut poate cea mai amplă receptivitate față de civilizația europeană, în toate aspectele sale, în raport cu vremurile trecute și cu deceniile următoare lor.

Pentru societatea românească în general, pentru cultura română, în special, rolul Cantacuzinilor a fost deosebit, sub raportul deschiderii către alte orizonturi, al unei anumite laicizări a gândirii. Principali reprezentanți ai elitei culturale românești, ei au fost cei mai cultivați boieri ai epocii lor, acordând o atenție deosebită pregătirii intelectuale a descendenților. Postelnicul Constantin Cantacuzino avea reputația unui

om citit, fiind deschis noilor idei ale timpului, atitudine pe care a transmis-o urmașilor săi. Interesul postelnicului pentru carte și cultură este reliefat și de crearea nucleului primei biblioteci boierești din Muntenia. Aceasta va fi îmbogățită de fiii și nepoții săi, în special de Constantin, care se pare că a și moștenit-o, prin propriile achiziții și donații, conținutul acestor cărți fiind în relație cu preocupările lor culturale, filozofice și politice. Constantin, viitorul stolnic, a fost și primul reprezentant al elitei muntene care a studiat la Academia din Padova, dobândind cunoștințele necesare pentru ca, ulterior, erudiția intelectualului să se completeze cu abilitatea diplomatului.

Dimensiunea ctitoricească a reprezentat un aspect distinct al prezenței acestei familii în societatea românească, Cantacuzinii remarcându-se drept unii dintre cei mai importanți ctitori, zidind sau reconstruind/renovând cel puțin o biserică sau o mănăstire pe propriile moșii sau în orașe, pentru alte lăcașuri de cult fiind principalii donatori. Au întreținut relații deosebite cu patriarhii ortodocși, Biserica Ortodoxă beneficiind de susținerea acestor deosebiți filantropi.

Poziția Cantacuzinilor în societate, considerația de care se bucurau și în alte medii politice sunt dovedite prin acordarea statutului de nobili ai Imperiului Romano-German, ulterior ai celui Rus, în raport desigur și cu interesele acestor mari puteri în zonă. Inițiativele lor politice, corespondența cu reprezentanții acestor imperii vizau dobândirea unui alt statut pentru țările române, iar pentru elita lor o mai mare libertate în adoptarea deciziilor considerate potrivite pentru destinul românilor; au intrat într-un complicat și primejdios „joc” diplomatic, care s-a sfârșit dramatic pentru unii dintre ei.

În împrejurările dispariției tragice a celor mai importanți și înstrăinării altora dintre ei (1716), pentru Cantacuzinii secolului al XVIII-lea, nepoții și strănepoții postelnicului Constantin Cantacuzino, redobândirea statutului social și politic deținut de înaintașii lor și recuperarea averii confiscate de domnie s-au dovedit misiuni dificile. Pentru unii, precum marele ban Mihai Cantacuzino și frații săi, inițiativele și acțiunile lor au fost încununuate de succes, continuând tradiția înaintașilor lor de alianță cu statele creștine, pentru a înlătura suzeranitatea otomană asupra țărilor române.

Dimensiunea intelectuală a reprezentat o constantă a membrilor acestei familii și în epoca modernă, orientându-se pentru instruirea copiilor lor în centre europene recunoscute, precum Viena și Paris. Descendenții lor se vor remarca ulterior ca personalități marcante ale societății românești în domenii variate, uneori în calitate de inovatori, reușind, astfel, să reimpună și să mențină prestigiul importantei familii căreia îi aparțineau. Au contribuit și ei, cu abilitățile specifice și cu o implicare deosebită, alături de alți mulți români, la construirea României moderne.

Cantacuzinii moderni și-au asumat și misiuni politice, dar și proiecte sociale, economice sau culturale, iar în calitatea lor de membri ai elitei, dar și de persoane cultivate au deținut funcții importante, de decizie în diferite instituții ale statului român. Nepot al caimacamului Constantin Cantacuzino, Scarlat/ Charles Adolf Cantacuzino s-a circumscris acelei categorii a elitei române pentru care o carieră profesională era mai importantă decât una politică, asumându-și, totodată, și continuând tradiția politică și culturală a înaintașilor săi.

Desăvârșindu-și educația în mediul cultural și intelectual francez, Scarlat/Charles Cantacuzino prin origine, comportament, maniere și discurs era un aristocrat, cu afinități, într-un anumit fel, pentru societatea franceză a secolului al XVIII-lea. Asemenea trăsături ale personalității sale l-au determinat, probabil, să opteze pentru o carieră diplomatică, care presupunea o bună cultură politică, abilitate în comunicare și o deosebită relaționare în medii cât mai diverse, cu putere de decizie și influență.

Considerând că cea mai bună diplomație este aceea a saloanelor, timp de aproape două decenii, cu tact și persuasiune, a reușit să convertească pentru cauza României personalități influente ale societății franceze, și nu numai. A stabilit conexiuni nu doar cu lumea intelectuală, artistică sau literară, ci și cu personalități politice și militare, cu rol în deciziile de politică externă; era invitat la Palatul Elysée, precum la dejunul oferit în 1917 de președintele francez Raymond Poincaré, îi cunoștea pe ministrul Franței la București, contele de Saint Aulaire sau pe generalul Henri Berthelot.

Scarlat/Charles Cantacuzino a trăit evenimente importante, a cunoscut oameni cu rol deosebit în evoluția societății, fie ea politică, socială sau culturală. Spiritul său umanist i-a determinat și viziunea diplomatică oarecum idealistă asupra raporturile dintre state; considera pacea drept scopul suprem al omenirii, realizată nu prin forță, ci printr-o înțelegere profundă a popoarelor dincolo de frontiere. „Pacea... este o afacere de tact!” aprecia diplomatul aflat în misiune la Legația română din Paris în perioada Marelui Război și a desfășurării Conferinței de Pace (1919-1920), unde delegația României, prin eforturi deosebite, a reușit să obțină recunoașterea internațională a Marii Uniri, ca ultimă etapă a desăvârșirii statului național român.

Din aceste considerente, evocarea personalității complexe a diplomatului și poetului simbolist Scarlat/Charles Cantacuzino prin publicarea acestei cărți cu un caracter monografic o considerăm binevenită. Apreciem inițiativa descendenților săi, doamna Mihaela Roco și domnul Mihail Roco, personalități ale vieții științifice, care continuă tradiția intelectuală a familiei, de a nu lăsa în neuitare memoria bunicului dumnealor.

Dr. în istorie Mariana Lazăr
Muzeul Național Cotroceni

- CUPRINS -

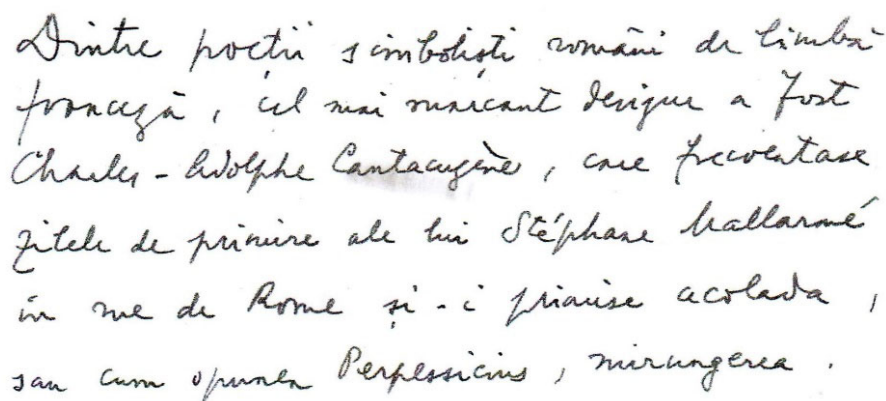
<i>Cuvânt înainte, Răzvan Theodorescu</i>	7
<i>Prefață. Cantacuzinii în societatea românească, Mariana Lazăr</i>	8
<i>Sinopsis (în română, franceză și engleză)</i>	13
Capitolul 1. Scarlat A. Cantacuzino: Notă biografică (în română, franceză și engleză) ..	19
Capitolul 2. Mărturii în propriile sale cuvinte	25
2.1. Două pasiuni	25
2.2. Scrieri în peste jumătate de secol	28
2.3. Sosind la Paris	35
2.4. Începuturile în cariera diplomatică	36
2.5. Despre familie și prieteni	37
2.6. Despre presă și scriitori	47
2.7. Epitaf	53
Capitolul 3. Diplomat patriot și subtil poet de limba franceză	55
3.1. O verigă în tradițiile familiei	55
3.2. Studiile	56
3.3. Diplomat	57
3.4. Poet, eseist și critic literar	60
3.5. Farmec personal	67
3.6. Comentarii (Șerban Cioculescu, Marin Sorescu, Alexandra Șerban)	68
3.7. Prolog	70
Capitolul 4. Poezii de Ch-Ad în traducere	71
4.1. Selecție de poezii de la Ch-Ad publicate între 1986-1943	71
4.2. Traduceri de Tașcu Gheorghiu (1969)	82
4.3. Traduceri de Alexandru Andrițoiu (1993)	83
4.4. Traduceri în alte limbi	85
Capitolul 5. Aforisme de Ch-Ad	87
5.1. Cincizeci de aforisme	87
5.2. În traducere	89
Capitolul 6. Corespondență și poezii dedicate de alți scriitori lui Ch-Ad	91
6.1. În corespondență cu personalități literare	91
6.2. Peste 100 scriitori și critici literari în dialog cu Ch-Ad	91
6.3. O selecție de poezii și scrisori în versuri dedicate lui Ch-Ad	95

Capitolul 7. Ch-Ad în dialog cu Stéphane Mallarmé și Paul Valéry	109
7.1. Corespondența literară	109
7.2. Marțea, în vizită la Stéphane Mallarmé	110
7.3. Prietenia cu Paul Valéry	118
Capitolul 8. Continuitate istorică și culturală	137
8.1. O mie de ani	137
8.2. Contribuții în spirala timpului	139
8.3. Două generații înainte și după Ch-Ad	151
Capitolul 9. Recunoașteri, omagii și medalii	153
9.1. Cărți și antologii despre publicațiile și personalitatea poetului	153
9.2. Poetul bibliofil	158
9.3. Medalii și alte recunoașteri	160
Referințe	166
Appendix: Lista volumelor publicate de Charles-Adolphe Cantacuzène (Scarlat A. Cantacuzino)	172

SINOPSIS

Familia Cantacuzino este una din cele mai recunoscute în România și Europa cu o istorie detaliată consemnată în ultimul mileniu începând cu secolul XI, fiecare generație remarcându-se prin contribuții fie culturale, politice, de conducere militară, sau în știință și medicină (Iorga 1902 a, b; Cantacuzène 1992; BNF 1844). Scarlat A. Cantacuzino a fost un diplomat al României în prima parte a secolului XX, un vizionar despre viitorul Europei, care a reprezentat țara în Franța și țările alianței în decursul primului război mondial incluzând perioada semnării tratatelor de pace până în 1922. Doctorul Ioan Cantacuzino, vărul lui primar, a semnat tratatul de pace de la Trianon ducând la întregirea României. Scarlat A. Cantacuzino a publicat în franceză (Charles-Adolphe Cantacuzène, numit de prieteni Ch-Ad), în central cultural mondial al epocii sale. El este unul din cei mai bine recunoscuți poeți simbolști cu 46 volume de poezii și alte lucrări literare. Continuitatea în tradițiile culturale și istorice, contribuțiile în diplomație, și publicațiile de poezii, eseuri și istorie literară scrise de Scarlat A. Cantacuzino – toate au dimensiuni și recunoașteri europene.

Academician Șerban Cioculescu (1979) a văzut în Charles-Adolphe cel mai marcant poet român de limba franceză: *„Dintre poeții simbolști români de limbă franceză, cel mai marcant desigur a fost Charles-Adolphe Cantacuzène, care frecventase zilele de primire ale lui Stéphane Mallarmé în rue de Rome și-i primise acolada, sau, cum spunea Perpessicius, mirungerea.”* (comentarii adiționale sunt redată în Cap. 3).

Dintre poeții simbolști români de limbă franceză, cel mai marcant desigur a fost Charles-Adolphe Cantacuzène, care frecventase zilele de primire ale lui Stéphane Mallarmé în rue de Rome și-i primise acolada, sau cum spunea Perpessicius, mirungerea.

Jean Royère, președinte al Academiei Franceze, scria în septembrie 1949 la vestea părăsirii din viață a lui Ch-Ad: *„El este nemuritor și gloria sa nu va înceta să ne lumineze până la ultimul nostru suspin”*.

Ch-Ad este unul din puținii poeți recunoscuți pe plan internațional care au fost și diplomați de carieră. Poeziile, aforismele, istoria și critica literară au merite artistice care au primit aprecieri înalte în Franța și alte țări, dar numai parțial descoperite și publicate în România și în special după al doilea război mondial.

Volumul de față are drept obiectiv general aducerea în atenția publicului a vieții și operei mai puțin cunoscute ale unei personalități române cu rezonanțe franceze și, în sens mai larg, europene. Personalitatea lui Scarlat Cantacuzino se află la confluența între diplomație și literatură, continuând tradiția culturală și istorică a familiei. În atingerea obiectivului vom reuni mărturii selectate din publicații relevante și vom prezenta fapte, evenimente de viață, poezii și corespondențe literare inedite.

Ch-Ad a avut o profunzime și eleganță în gândire neobișnuite ce au fost celebrate de peste o sută de scriitori, diplomați și conducători de organizații în scrierile lor publicate în versuri sau sub alte forme. „*Absolutul este doar adunarea metafizică a tranzițiilor.*” Arta sa poetică include asamblarea neconvențională de elemente ce par separate, ducând la idei și exprimări noi, o metodă ce sugerează cum sunt definite acum noutatea științifică și creativitatea („*Hypotypeses*” 1916, p.1, versuri lui în traducere):

Molecule; și exploziile voastre!
Metamorfoza atomilor!
Anagenii prin sumare!
Din deșeurile și combinațiile voastre
Vom crea a mie de arome.

Este trist că evenimentele politice au ținut această gândire unică nedescoperită de publicul larg. Prin acest volum vrem să aducem la lumină ceea ce au văzut cele peste o sută de personalități renumite, printre care mulți sunt introduși în capitolele următoare. Consemnăm câteva aprecieri ilustrative despre meritele sale poetice, traduse în limba română de Marin Sorescu (1979):

„*Domnul Charles-Adolphe Cantacuzène este unul dintre cei mai originali poeți*” (Gustave Kahn); „*Un strop de eternitate*” (Max Nordau); „*...În ochii gemeni ai rimei plutesc visul și infinitul*” (Georges Rodenbach); „*O fină și desăvârșită originalitate. O melancolie unică*” (Rene Ghil); „*Dincolo de fascinația femininului, rămâne magia*” (Stéphane Mallarmé).

Materialele despre familia, publicațiile, corespondența și diplomație legate de Ch-Ad se pot găsi în câteva biblioteci recunoscute, dintre care menționăm Biblioteca Națională a României în București, a Franței în Paris și a Austriei în Viena, Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Academiei Franceze și bibliotecile de literatură din Paris. În acest volum încercăm să asamblăm fapte și documente mai puțin cunoscute, multe dintre ele răspândite în lăcașuri diferite și în minți luminate dar care îmbătrânesc. Intenționăm să identificăm personalitatea și contribuțiile diverse ale lui Ch-Ad acoperind aspectele cele mai relevante fără ca acest volum să aspire să fie cuprinzător.

Acest volum reunește materiale inedite precum mărturiile lui Ch-Ad despre opera, diplomația și corespondența sa în versuri cu alți scriitori, cu articole și interviuri publicate peste cinci decenii ce dau un context viu al vieții și activității distinsului poet și diplomat (vezi G. Walsh 1926, H.-L. Dubly 1929, Jean Royère 1932, Leon Treich 1949).

SYNOPSIS (en français)

Cantacuzino, l'une des familles les plus reconnues en Roumanie et en Europe avec une histoire détaillée enregistrée au cours du dernier millénaire à partir du 11ème siècle, chaque génération étant remarqué par des contributions culturelles, politiques et régime militaire, ou dans la science et la médecine (Iorga 1902 a, b; Cantacuzène 1992 et BNF 1844). Scarlat A. Cantacuzino était un diplomate de la Roumanie au début du 20ème siècle, un visionnaire sur l'avenir de l'Europe, qui représentait le pays en France et les pays de l'alliance au cours de la Première Guerre mondiale, y compris pendant la signature des traités de paix jusqu'en 1922. Docteur Ioan Cantacuzino, son cousin germain, a signé le traité de paix de Trianon menant à l'achèvement de la Roumanie. Scarlat A. Cantacuzino a publié en français (Charles-Adolphe Cantacuzène, appelé par ses amis Ch-Ad) dans le centre culturel mondial de son temps. Il est l'un des poètes symboliste les plus reconnus avec 46 volumes de poésie et d'autres œuvres littéraires. La continuité dans les traditions culturelles et historiques, les contributions à la diplomatie et les publications de poésie, d'essais et d'histoire littéraire écrites par Scarlat A. Cantacuzino - ont toutes des dimensions et des reconnaissances européennes.

Académicien Șerban Cioculescu (1979) a vu dans Ch-Ad le plus important poète roumain de la langue française: *“Entre les poètes symbolistes roumains de langue française, bien sûr le plus important était Charles-Adolphe Cantacuzène qui fréquentait régulièrement les jours de la réception par Stéphane Mallarmé rue de Rome et a reçu son accolade, ou, comme Perpessicius, chrismation”*.

Jean Royère, président de l'Académie Française, écrivait en septembre 1949 dans la nouvelle annonce départ de la vie de Ch-Ad: *“Il est immortel et sa gloire ne cessera pas de nous éclairer à notre dernier soupir”*.

Ch-Ad est l'un des rares poètes internationalement reconnus qui ont également été des diplomates de carrière. Poèmes, aphorismes, histoire et critiques littéraires ont des mérites artistiques qui ont reçu de haute renommée en France et d'autres pays, mais seulement partiellement découverts et publiés en Roumanie et surtout après la Seconde Guerre mondiale.

Ce volume a pour objectif général de porter à l'attention du public sur la vie et le travail moins connus d'une personnalité roumaine avec des inflexions françaises et, au sens large, européen. La personnalité de Scarlat Cantacuzino est à la confluence de la diplomatie et de la littérature, en poursuivant la tradition culturelle et historique de sa famille. Pour atteindre cet objectif, nous rassemblerons des témoignages choisis parmi de publications pertinentes et présents des nouveaux faits, des événements de la vie, et des poésies et correspondance littéraire inédites.

Ch-Ad avait une profondeur et une élégance inhabituelles dans la pensée qui était célébrée par plus d'une centaine d'écrivains, des diplomates et des dirigeants des organisations dans leur Ecritures publiées en paroles ou sous d'autres formes. "L'absolu n'est que l'addition métaphysique des transitoires." Son art poétique inclut l'assemblage non conventionnelle d'éléments séparés, émergeant en des nouvelles idées et

expressions, une méthode qui suggère comment la nouveauté scientifique et la créativité sont maintenant définies (“Hypotyposes” 1916, p.1):

Molécules ; Et vos éclats!
Métamorphose des atomes!
Anagénès des somas!
De vos déchets et de vos sommes
Dégageons-nous en mille aromes.

Il est triste que les événements politiques ont gardé cette unique pensée non découverte par le grand public. Ce volume va faire ressortir ce qu'ils ont vu plus d'une centaine des personnalités reconnues, dont beaucoup d'eux seront cités dans les chapitres suivants. Certaines citations sur ses mérites poétiques sont illustratives:

“M. Charles-Adolphe Cantacuzène est un des plus originaux parmi nos poètes” (Gustave Kahn); *“Un instantané transcendant”* (Max Nordau); *“... Dans les yeux jumeaux des rimes, flottent toute rêve et un fini”* (Georges Rodenbach); *“Entière et avec originalité. Mélancolie si unique”* (Rene Ghil); *“Plusieurs évocations féminines y transparaisent, très inoubliables, résumée par une magie”* (Stéphane Mallarmé).

Des histoires de famille, des publications, et correspondance diplomatique associée de Ch-Ad se trouvent dans certaines bibliothèques reconnus, parmi lesquels se trouve dans la Bibliothèques Nationale de Roumanie à Bucarest, de France à Paris et d'Autriche à Vienne, les bibliothèques des Académies de la Roumanie et la France, et les bibliothèques de la littérature à Paris. Ce volume tente d'assembler des faits et documents moins connus, dont beaucoup sont répartis dans des endroits différents et dans des esprits éclairés mais vieillissants. Nous avons l'intention d'identifier la personnalité et les différentes contributions de Ch-Ad sur questions les plus pertinentes sans aspirer d'être complet.

Le volume combine des documents originaux tels que le témoignage autobiographique de Ch-Ad sur son travail et sa correspondance avec d'autres écrivains, avec des articles et des interviews publiés couvrant environ cinq décennies (voir G. Walsh 1926, H.-L. Dubly 1929, Jean Royère 1932, Léon Treich 1949).

SYNOPSIS *(in English)*

The Cantacuzino family is one of the most recognized families in Romania and Europe, with a detailed history dating back to the last millennium starting with the 11th century, each generation being remarked either by cultural, political, military leadership, or in science and medicine contributions (Iorga 1902 a, b; Cantacuzène 1992; BNF 1844). Scarlat A. Cantacuzino was a diplomat of Romania in the early part of the 20th century, a visionary about the future of Europe, who represented the country in France and the countries of the alliance during the First World War including during the signing of the peace treaties until 1922. Doctor Ioan Cantacuzino, his first cousin, signed the Trianon peace treaty leading to the completion of Romania. Scarlat A. Cantacuzino published in French (Charles-Adolphe Cantacuzène, named by his friends Ch-Ad) in the cultural center of the world in his time. He is one of the most recognized symbolist poets with 46 volumes of poetry and other literary works. The continuity in cultural and historical traditions, contributions to diplomacy, and publications of poetry, essays and literary history written by Scarlat A. Cantacuzino - all have European dimensions and recognitions.

Academician Șerban Cioculescu (1979) saw in Ch-Ad the most prominent Romanian poet of French language: *“Of all Romanian symbolist poets of French language, Charles-Adolphe Cantacuzène certainly is the most important, who attended the reception days of Stéphane Mallarmé in the rue of Rome, and he who had received the accolade, or, as Perpessicius said, chrismation.”*

Jean Royère, president of the French Academy, wrote in February 1949 at the news of Ch-Ad's death: *“He is immortal and his glory will not cease to enlighten us until our last sigh.”*

Ch-Ad is one of the few internationally recognized poets who have also been career diplomats. His poems, aphorisms, literary history and criticism have artistic merits that have received high appreciation in France and other countries but only partially discovered and published in Romania and especially after the Second World War.

The general objective of this volume is bringing to the public attention the lesser known life and work of a Romanian personality with French inflections and, in a wider sense, European dimensions. Scarlat Cantacuzino's personality is at the confluence of diplomacy and literature, continuing the cultural and historical traditions of his family. To achieve this goal, we will gather selected testimonies from relevant publications and present new facts, life events, and previously unpublished poetry and literary correspondence.

Charles-Adolphe had an unusual depth and elegance in thought that were celebrated by over a hundred writers that was celebrated by more than one hundred writers, diplomats, and organization leaders in their writings published in verses or in other forms. *“The absolute is only the metaphysical addition of transients.”* His poetic art includes the unconventional assemblage of separate elements, emerging in to new

ideas and expressions, a method that suggests how scientific novelty and creativity are now defined ("Hypotyposes" 1916, p.1, his verses in translation):

*Molecules; and your bursts!
Metamorphosis of atoms!
Anagenes of the somas!
From your waste and your combinations
We will emerge thousands of flavors.*

It is sad that political events have kept this unique thinking uncovered by the general public. By this volume we can bring to light what the over a hundred of well recognized personalities have seen, many of them cited in the following capitols. Several quotations about his poetic merits are illustrative:

"M. Charles Adolphe Cantacuzène is one of the most original among our poets" (Gustave Kahn); *"A transcendent instant"* (Max Nordau); *"... In the twin eyes of rhymes, float every dream and a purpose"* (Georges Rodenbach); *"Whole and with originality. Melancholy so unique"* (Rene Ghil); *"Several feminine evocations appear, very unforgettable, summed up by a magic"* (Stéphane Mallarmé).

Materials on family, publishing, correspondence and diplomacy related to Ch-Ad can be found in several reputable libraries, among which the National Libraries of Romania in Bucharest, of France in Paris and of Austria in Vienna, the Academy Libraries in Romania and in France, and the Paris literature libraries. In this volume we try to assemble less known facts and documentations, many of them spread in different places and in illuminated minds, but aging. We intend to identify the most relevant aspects of personality and various contributions of Ch-Ad without aspiring to have a comprehensive study in this volume.

This volume combines original materials such as Ch-Ad's autobiographical testimony about his work and his correspondence in verses with other writers, with other articles and interviews published over five decades (see G. Walsh 1926, H.-L. Dubly 1929, Jean Royère 1932, Leon Treich 1949).

CAPITOLUL 1

SCARLAT A. CANTACUZINO - NOTĂ BIOGRAFICĂ

Scarlat Cantacuzino n. 6 iunie 1874 la București, m. 8 august 1949 la București.

Nume literar: *Charles – Adolphe Cantacuzène*.

Era nepot de fiu al caimacamului Constantin Cantacuzino (1848-1849), căsătorit cu Julieta Missir, fiica lui Vasile Missir, fost ministru și președinte al Senatului (1914-1916). Era descendent a doi împărați bizantini și multe personalități în România și alte țări europene, dintr-o familie cu înalte tradiții istorice și culturale continue începând din secolul XI.

A încântat pe contemporani atât prin activitatea diplomatică, cât și prin cea literară.

Studiile le-a făcut la liceul “Louis Le Grand” din Paris, apoi la Facultatea de Drept tot la Paris.

Toată viața a lucrat la Ministerul de Externe reprezentând România la Paris, Bruxelles și Haga, iar apoi în București fiind Ministru Plenipotentiar. În timpul păcii separate din 1918 a condus Legația Română de la Paris și a păstrat legătura cu Franța și aliații. Menținerea relațiilor diplomatice ale României în vest și poziția ulterioară favorabilă a aliaților au ajutat la încheierea tratatelor de pace de la Sevres și Trianon. Vărul lui primar, Ioan Cantacuzino, microbiologist renumit, a semnat Tratatul de la Trianon în 1920.

Ca poet, eseist și istoric literar a publicat la Paris 46 de volume (Lista volumelor este în Apendix). Primul volum de poezii este “Les sourires glacés”, a fost publicat la editura “Librairie Académique Perrin”, Paris, 1896. O selecție de poezii și aforisme intitulată “Essai Anthologique. Eclat de Conversation” a fost publicată de același editor în 1932, iar ultimul volum este “Nouveaux Fragments: Incidents Mélancolique”, poezii și aforisme, Albert Messein, Paris, 1943. A publicat și lucrări de istorie literară, eseuri și memorii. Cea mai recentă ediție este din 2016 „Hypotyposes”, University of California Libraries, în California, SUA.

La sfârșitul secolului 19 și începutul secolului 20 a strălucit în viața literară franceză, lucrările lui fiind menționate nu numai în antologiile publicate în Franța, dar și în antologiile poeziei franceze apărute în Germania, Anglia și Japonia. A avut relații de prietenie și a corespondat cu Stéphane Mallarmé, Rémy de Gourmont, A. Fontainas, Ernest de Ganay, Elena Văcărescu, Martha Bibescu, Max Nordau, François de Nion, Jean Royère și cu aproape toți fruntașii vieții literare franceze, dar mai ales cu Paul Valéry de care l-a legat o prietenie care a durat toată viața. O parte din corespondență se află la Biblioteca Națională din București.

A scris articole în *Le Mercure de France*, *Journal de Débats*, *Le Moment – Journal de Bucarest*, *Journal de France*, *Journi de Débats*, *Le Gaulois*, *Le Figaro*, *Manuscript Authographe* și altele.

A primit decorații în zece țări, printre care sunt următoarele: Steaua României (Mare Ofițer, civil), *Officer de L'Ordre National de la Légion d'Honneur* în Franța, și *Commandeur de L'Ordre Léopold* în Belgium. De asemenea, a fost publicat și celebrat în Italia, Canada, S.U.A., Germania, Japonia, Elveția, Luxemburg, Grecia și Turcia.

Dintre cele peste o mie de articole și alte publicații despre Charles-Adolphe în Franța, Belgia, Germania și România, câteva lucrări cu caracter antologic au fost semnate de Ștefan Braborescu (1903), Thomas Bodkin (1917), Paul Aeschmann (1925), G. Walsh (1926), Henry L. Dubly („*Le Prince Poète au Jardin des Lettres Françaises: Charles-Adolphe Cantacuzène et son Oeuvre*”, 1929), Jean Royère (1932 and 1938).

Armanda, fiica lui Charles-Adolphe, s-a născut la Paris la 1 septembrie 1913 și s-a măritat cu Constantin (Dinu) Roco, descendent din Constantin-vodă Cantemir, pe linie maternă. Ea a avut doi copii, Mihaela Maria Francisca și Mihail și doi nepoți Constance Armanda și Charles Michael Roco.

Atât în diplomație, cât și în literatură a avut o prestață unică.

Charles-Adolphe Cantacuzène scriind despre el însuși, s-a definit astfel: „Un copil al unei țări frumoase, nobile, grave și vechi, cu inflexiuni și grații latine”.

Fig. 1.1. În trei epoci: a. înainte, b. în timpul și c. după primul război mondial

Scarlat Adolf Cantacuzino - notice biographique (en français)

Scarlat A. Cantacuzino n. le 6 juin 1874 à Bucarest, m. le 8 août 1949 à Bucarest.

Nom littéraire: *Charles – Adolphe Cantacuzène*.

Scarlat (Charles) était le petit-fils de Caïmacam (chef d'état) Constantin Cantacuzino (1848-1849), marié à Juliette Missir, fille de Basile Missir, ancien ministre et président de Sénat (1914-1916). Il était un descendant de deux empereurs byzantins et de nombreuses personnalités en Roumanie et dans d'autres pays européens, d'une famille avec de hautes traditions historiques et culturelles depuis le 11ème siècle.

Ses contemporains jouissaient à la fois de son grand rôle dans la Diplomatie, ainsi que de ses subtiles œuvres littéraires.

Il a étudié à la "Louis Le Grand" à Paris, puis à la Faculté de droit aussi à Paris.

Toute sa vie, il a travaillé au ministère des Affaires étrangères représentant la Roumanie à Paris, Bruxelles, La Haye, et après à Bucarest comme Ministre Plénipotentiaire. Durant l'année 1918 conduisait la légation roumaine à Paris et il est resté en contact avec la France et ses alliés, et à la poursuite de position favorables alliés diplomatiques. Son cousin germain, Ioan Cantacuzino (Jean Cantacuzène), microbiologiste renommé, a signé le Traité de Trianon en 1920.

En tant que poète, essayiste et historien de la littérature a publié 46 livres à Paris (la liste des volumes est en Annexe). Le premier est "Sourires Les Glaces" poèmes, Librairie Académique Perrin, Paris, 1896, une sélection de poèmes et d'aphorismes "Essai anthologique. Eclat pour Conversation" a été publié par le même éditeur en 1932. Le dernier est "Nouveaux Fragments: Incidents Mélancolique", poèmes et aphorismes, Albert Messein, Paris, 1943. Il travaille également sur la publication de l'histoire littéraire, essais, and mémoires. La dernière édition est en 2016 "Hypotyposes", Université de Californie Librairies, Californie, USA.

Ses œuvres étant mentionnés à la fin du 19ème et début du 20ème siècle non seulement dans des anthologies publiées en France, mais aussi dans des anthologies of french poesie publié en Allemagne, Angleterre, and Japon. Il avait des relations d'amitié et correspondait avec Stéphane Mallarmé, Rémy de Gourmont, A. Fontaines, Ernest de Ganay, Elena Văcărescu, Marta Bibescu, Max Nordau, François Nion, Jean Royère et presque tous les grands de la vie littéraire française, mais surtout avec Paul Valéry avec qui liait une amitié qui a duré toute sa vie. Une partie de la correspondance est à la Bibliothèque Nationale de Roumanie à Bucarest.

Il a écrit des articles dans Le Mercure de France, Journal de Débats, - Journal Le Moment de Bucarest, Journal de France, Jouni des Débats, Le Gaulois, Le Figaro, Manuscrit Autographe et d'autres.

Il a reçu des médailles dans dix pays, y compris: Steaua României - Grand Officier, civil (L'étoile de Roumanie - Grand Officier, civil), la décoration de l'Ordre National de la Légion d'Honneur de la France, et commandeur de l'Ordre Léopold en

Belgique. En outre, il a été publié et célébré en Italie, au Canada, aux États-Unis, l'Allemagne, le Japon, la Suisse, le Luxembourg, la Grèce et la Turquie.

Parmi plus de mille d'articles et d'autres publications sur Charles-Adolphe en France, en Belgique, en Allemagne et en Roumanie, quelques volumes antologiques ont été signés par Ștefan Braborescu (1903), Thomas Bodkin (1917), Paul Aeschmann (1925), G. Walsh (1926), Henry L. Dubly ("Le Prince Poète au Jardin des Lettres Françaises: Charles-Adolphe Cantacuzène et son oeuvre", 1929), Jean Royère (1932 et 1938) et Marin Sorescu (1979).

Armanda, la fille de Charles-Adolphe, est née à Paris le 1er Septembre, 1913 s'était marié avec Constantin (Dinu) Roco, descendant de Constantin Cantemir Vodă. Elle avait deux enfants, Mihaela Maria Francisca et Mihail et deux petits-enfants Constance Armanda et Charles Michael Roco.

Son prestige soit dans la diplomatie, comme dans la littérature, était unique.

Charles-Adolphe Cantacuzène écrivant sur soi-même, s'est défini comme suit: "Enfant d'un beau, noble, grave et vieux pays aux inflexions et grâces latines".

a.

b.

Fig. 1.2. Caimacamul Constantin Cantacuzino (1793-1877), bunicul lui Scarlat A. Cantacuzino:
a. Portret, b. Ținuta la Istanbul (tablou expus la Galeria Națională a Muzeului de Artă al României)